జ్యోతి

నాకు నిజంగా ఈ కథ చెప్పే అర్హతలేదు. ఇందులో ప్రధాన వ్యక్తులని స్వయంగా ఎరగను. మొదట్లో 'జ్యోతి' అన్న పేరు అందమైందనుకోవడంతప్ప వేరే కుతూహలం ఆమెపట్ల లేదనే వొప్పుకోవాలి. 'జ్యోతి' అన్న పేరు నాకిష్టం; అంతే. ఇంకా మంచి పేర్లు లేవని కాని, వాటిని నేనెరగననికాని అనడంలేదు నేను. ఎరుగుదు. ఉదాహరణకి, హేమభాగిని; వేగవాహిని. వాళ్లని చూశాక మరోమారు చూడా లనిపించదు.

జ్యోతి అల్లాకాదు. ఆ నాటి నాట్యప్రదర్శనం ఇంకా ప్రారంభం కాలేదు. రావల్సిన పెద్దలు వొస్తేకాని ఆరంభం కాదట. కాలేజిలో

బుచ్చిబాబు

ప్రొఫెసర్‌గా వుంటున్న మిత్రుడు రామంతో సంభాషిస్తున్నప్పుడు జ్యోతి ప్రస్తావ నొచ్చింది. "ఇప్పుడు భర్తతో వుండటం లేదు" అన్నాడు క్లుప్తంగా మిత్రుడు రామం. 'ఆమే జ్యోతి' అని మా ముందు సీట్లల్లో కూర్చున్న జ్యోతిని చూపించాడు.

మాకు ఆమె వెనకభాగం కనబడుతోంది. నాట్యప్రదర్శనకి అనువైన దుస్తులుకాబోలు, పాతకాలపు జరీ పూలచీర, మోచేతుల మీదికి జారిన ఎర్ర సిల్కు, మామిడిగుత్తిల జరీ డిజైన్ జాకెట్టు వేసుకుంది. మెడకింది భాగం, వెన్ను దిగువభాగం దీపం వెలుగులో మెరుస్తున్నాయి. మరోమారు చూసేటట్లు చేసింది ఆమె జడ - అందులో ఎర్ర పూలు, ఎత్తుగా దట్టంగా, నిగనిగ మెరిసిపొయ్యే తల వెంట్రుకలు; బలంతో మెలి తిప్పితేకాని, పాయకి లొంగనట్లు, లాగి బిగించి, అమర్చిన పొడుగాటి జడ, కుర్చీ కిందికి జారుతోంది. ప్రక్కనున్న మరో కామెతో మాట్లాడ్డానికి తల తిప్పినప్పుడు జ్యోతి మొహం చూశాను. ప్రశ్నార్థకంగా స్ఫుటంగా తీర్చిదిద్దిన ముక్కు, దూరానికి ముడుచుకున్న గులాబిలాంటి నోరు, నల్లటి చిరువెంట్రుకల వెనకదాగిన చెవిని మెరిసే డైమండ్స్ దుద్దులు, కొవ్వొత్తి వెలుగులా, ఆటీన్ ఆకృతిలో నుదుటనున్న ఎర్రటి కుంకుమ, —నిజంగా జ్యోతి అన్న పేరు సార్థకమైందనుకున్నా.

యవ్వనంవెలుగులో ఏళ్ళు, పురుగులలా నశింపవుతాయి — ఆమె వయస్సెంత అన్న ప్రశ్న రాలేదు. రామం చెప్పాడు, పాతిక మించవని. యవ్వనానికి వీడ్కోలివ్వడానికి సిద్ధంగా లేదామె.

"పిల్లలా ?"

"ఉహూ."

తర్వాత, ఏవో, అవీ ఇవీ మాట్లాడుకున్నాం. అయినా, ఎక్కడో మెదడులో మూలగా జ్యోతి వృత్తాంతం వుండనే వుంది. నేనే కాదు రామంకూడా అంతే ననుకుంటా. ప్రదర్శన సగం అయింతర్వాత, విరామం వొచ్చింది. జ్యోతి వెనక్కి తిరిగి చూసినప్పుడు మళ్లా ఆమె మొహం పూర్తిగా చూసే అవకాశం వొచ్చింది. ఏదో వొక ఆకర్షణ వుంది — నవ్వు మొహమా ? మెరిసిపొయ్యే నేత్రాలా? ఆ పెద్ద తలకట్టా ? శీలంసూచించే ఆ ముక్కా ? ముంగురులు మరుగుపరచలేని, వొంపు తిరిగిన నుదురా ? ఇవేవీ కాక, కేవలం, ఆ దుస్తులూ, ఆభరణాలూ, ఆ డైమండ్స్ దుద్దులూనా? ఏమో, నా కప్పుడు తెలిసింది కాదు.

అందం అనే పదాన్ని చులకనగా వాడేసే స్వభావం మనందరికీ వుంది. ఒకరికి అందంగా అగుపడిన వ్యక్తి, మరొకరికి అందంగా కనపడక పోవచ్చు నని చెప్పకోడమూ వుంది. ఇందుకు నే నొప్పుకోను. వ్యక్తిగతమైన అభిరుచులతో నిమిత్తం లేకుండా, ఏదో శాస్త్రీయ రీత్యా నిర్ణీతమైనట్లు, అందరికీ అందంగా కన్పడ్డప్పుడే, 'అందం' అనే పదం ప్రయోగించాలనే తత్వం నాది. ఒక వ్యక్తిని వందమంది చూస్తే, ఆ వందమందికీ అందంగా వున్నప్పుడే ఆ వ్యక్తి అందమైన దన్న నిర్వచనం చెయ్యొచ్చు. అలా అంగీకరించి కూడా, ఆ వొంద మందిలో కొందరికి ఆ వ్యక్తి అందం నచ్చొచ్చు. మరి కొందరికి నచ్చక పోవచ్చు. అది వేరే విషయం. మొత్తానికి అందరూ అందంగా వున్నదని అంగీకరించడం ముఖ్యం.

ఆ విధంగా, అందరూ అంగీకరించగల అందం జ్యోతిది అనుకున్నాను. అది ఎందులోవుందో విభజించి చెప్పడం నావల్ల కాదు. జడ, ముక్కు, కళ్లు, పేరు—ఇవేవీ కావేమో ఆమెపట్ల ఏర్పడ్డ కుతూహలానికి కారణం. "ఇప్పుడు భర్తతో వుండటం లేదు," అని రామం చెప్పిన విషయమే నా కుతూహలానికి కారణం. ఈ విధంగా కుతూహలపడ్డ వ్యక్తి, నే నొక్కణ్ణే కాననీ, ఇంకా చాలా మంది వున్నారనీ తర్వాత తెలిసింది. జ్యోతిని గురించి మళ్లా చెప్పడం మొదలెట్టాడు.

"భర్త ప్లీడరు."

"భర్తతో వుండటం లేదంటె ?" అని అడిగాను.

"అంటె, అంతె."

"మరెక్కడ వుంటోంది ?"

"వాళ్ళవూళ్లో. అమ్మ, నాన్న, దగ్గర."

"చదువుకుందా ?"

"కాలేజిలో వొకేడు చదివి మానేసింది".

"ఏం ?"

"పెండ్లి చేసుకుంది."

"ప్లీడర్నా ?"

జ్యోతికి మా సంభాషణ వినబడుతుందని కాబోలు, కంఠం దించి, దగ్గరగా జరిగి చెప్పడం మొదలెట్టాడు రామం, మధ్య మధ్య ఆమెవైపు చూస్తూ. ఆమె కాస్త దూరంగాకూర్చోడం మెరుగైంది. దగ్గరలో వుంటె, ఆమెని చూస్తూ కూర్చోడం తప్ప, మాట్లాడ్డానికి అవకాశమే వుండదు.

"అవును, పేరు కోదండరామయ్య. ఓ రకం బంధుత్వం కూడా వుందిట. చాలా స్థితిపరుడు. ఒకర్ని వొకరు ఎరుగుండి, చాలా ఏళ్ళ స్నేహం, ప్రేమగా పరిణమించిం తర్వాత జరిగినపెండ్లి."

"మరెందుకు విడిచి వెయ్యడం? సంతానం లేకనా?"

"ముందు కలగొచ్చుగా. ఇప్పుడు అతని వయస్సు ముప్పైరెండు మించదు. నాలుగైదేళ్ళగా కలిసి కాపరం చేస్తె"

మళ్ళా ప్రదర్శన ప్రారంభమైంది. మా సంభాషణ నిలిచి పోయింది. అప్పుడప్పుడు జ్యోతి కూర్చున్నవైపు చూసినప్పుడు, ఆమెకాళ్లు కదల్చడం గమనించాను. కాళ్ళు కదపడం మొగాడి అలవాటు. ఆ పని స్త్రీలు చేస్తే హర్షించరు. ఎర్ర వెల్‌వెట్ జోళ్ళ పాదాలు వూగిసలాడుతున్నాయి, ఆ చర్య మానసిక అసంతృప్తి చిహ్నం అనుకుంటా. నోట్లో, ముక్కులో, చెవులో వేళ్ళు పెట్టుగోడం, కాళ్ళు కదల్చడం,

చేతివేళ్ల మడిచి తెరవడం—ఇట్లాంటి అల వాట్లు చాలామందికుంటాయి. మిలిటరీ వాళ్ళలోతప్ప. ఇతరులు మందలిస్తే గ్రహించుకొని కొందరు విడిచి పెడతారు. ఇవన్నీ మనస్సులో ఊహలో జరిగే కల్లో లాన్ని ఆరాటాన్ని శరీరరీత్యా అదుపులోకి తీసుకురావడంకోసం జరిగే పెనుగులాట నిదర్శనాలనొచ్చు. ఊహతో సమరం. స్త్రీలో అంత ప్రస్ఫుటంగా బహిర్గతం కాదు. గనక. అల్లా కాళ్ళు వూపిన స్త్రీలో ఏదోవొక పేచీ వుండి తీరుతుందనుకుంటా. నాట్య ప్రదర్శన కార్యక్రమంలో చివరి అంశం జరుగుతోంటే, ముందు సీట్లల్లో వొకరిద్దరు వ్యక్తులు బైటకి వెడుతున్నారు- ముందుగా ఇంటికి వెళ్ళేందుకు వాహనాలు వెదక్కునేవారు కాబోలు. జనం వొత్తిడి లేకుండా కాస్త ముందుగా వెళ్ళే అలవాటు నాకూ వుంది. కాని ఆనాడు మిత్రుడు రామంతోపాటే లేవడానికి, సంసిద్ధుడ నయ్యాను. మరో నాలుగైదు నిమిషా లుందేమొ.

"అదుగో-అతనే కోదండ రామయ్య" అని రామం, ముందుగా వెళ్ళే వ్యక్తికేసి చూపించాడు. అతను మేం కూర్చున్న గేటు ముందునుండే నడుస్తున్నాడు. అంత పరిశీలనగా చూడలేక పోయినా, వ్యక్తి బాగానే వున్నాడనుకున్నా. పాంట్, లోపల కాలర్ బనీన్—టెన్నిస్ ఆటగాడు వేసు కునేది,—ఎగదువ్విన క్రాపింగ్, కండ్ల జోడు,—కాస్త ఎత్తుగా, కొంచం ఎరు పుగా, బలంగానే కనిపించాడు. అంతా బాగానేవుంది..కాని..

"పద, పోదాం" అని రామం లేచాడు. తొందరగా గేటుదగ్గరకి నడిచాం. ప్రద ర్శన పూర్తయింది—కాని జనం లేవలేదు. చివరలో ప్రముఖుని అభినందన ఉప న్యాసం, నాట్యబృందానికి పతకాల బహూ కరణ-ఇంకా తంతుంది కాబోలు. నేనూ, అతనూ, అల్లాగే గేట్లోనుండి పొయ్యాము. మరో ఐదారు నిమిషాలయ్యాక, మాముందు

"ఆ పాడు సిగెరెట్టు పారేసి కళ్ళకద్దుకోండీ, దేవుడంటే కొంచమన్నా భక్తిలేకపోతే ఎట్లాగండి"
"పిచ్చిదాన అర్ధాంగి అంటే ఏమిటి? నాలో సగం నీవుంటావ్, నీలోసగం నేనుంటాను, కనుక నీవు పూజచేస్తే నేనూ చేసినట్టుగాదూ ?"

సీట్లల్లో బృందం కదిలారు. వారిలో జ్యోతి వుంది. మా ముందుగా నడిచి వెడుతు న్నారు. జ్యోతిని పరిక్షగా చూశాను. రాత్రిపూట ఏదో పెద్దఉత్సవం జరుగుతుం డగా, దీపాలన్నీ ఆరిపోయి, ఎవరో వొక కాగడా వెలిగించినట్లుగా వుంది. జ్యోతిని చూస్తే. పెద్ద అడివిమధ్య, చీకట్లో ప్రవ హించే నదిలో చందమామ ప్రతిబింబం మెరిసినట్లు...

ఆలయంలోపల చీకట్లో వొక్క ప్రమి దలో వెలిగిన జ్యోతిలా . . .

ఇంటికి వెడుతున్నాం.

"కోదండరామయ్య కేం లోటు,—నిక్షే పంలా వున్నాడు" అన్నాను.

ఆ రాత్రి భోజనాలయ్యాక చెప్పాడు మిత్రుడు రామం.

"కోదండరామయ్య జుట్టు నెఱిసి పోయింది. అందుకట" అని నవ్వడం మొదలెట్టాడు. వెంటనే స్ఫురించక పోయినా. నేనూ నవ్వడం మెదలెట్టాను. అప్పుడు, జ్ఞప్తికొచ్చింది. కోదండరామయ్య అన్నివిధాలా బాగానే వున్నాడనుకున్నా. ఏదోవొక లోటుంది,—అది ఏమిటో అతన్ని చూసినప్పుడు లోపలున్న అసం తృప్తి, స్వరూపం తెచ్చుకుని పైకిరాలేదు. అవును, పైకి ఎగదువ్విన క్రాపింగ్ చాలా భాగం నెఱిసినట్లే వుంది. అల్లా అక్క డక్కడ తెల్లవెంట్రుకలుంటె, అదొక అందంకూడా ననుకున్నా. రామంతో అన్నాను.

"అక్కడక్కడ నెరిస్తే పేచీలేదు. పూర్తిగా నెరిసింది—అదేజ్యోతి గొడవ," అన్నాడు రామం.

"అంత మాత్రానికే ప్రేమించి చేసు కున్న భర్తని విడిచెయ్యాలా? ఈ రోజుల్లో బోలెడు మందులున్నాయి—వెంట్రుకలు నల్లబడడానికి?"

"జ్యోతిపోరు పడలేక, ఆ మందులన్నీ వాడేవాడట. అసలవి వాడటంకూడా వొక అపరాధం క్రింద భావించిందిట."

"దాని మూలాన అతనేమీ వికృతంగా లేడే!"

తన కేమీ లేదు. తనని ఎరుగున్న స్నేహితురాండ్రు, బంధువులు, తనభర్త

సంగతి చెప్పకుని హేళన చెయ్యడం తనకి తలవొంపుగా వుండేదిట" అని నవ్వుతున్నాడు రామం. లోపల ఈ సంగతి వింతథోరణిలో వితర్కించుకుంటూన్నా. ఆ సమయంలో నేనూ పైకి నవ్వేశాను. అసలు ఇంకా ఏదోవుండాలి. కేవలం, కాసిని తల వెండ్రుకలు నెరిసినంత మాత్రాన, భర్తని విడిచెయ్యడం, మన సమాజంలో జరగదు. కాని, జనం ఇల్లా చెప్పకుంటారు కాబోలు. ఆ కారణంగా విడిచిపెట్టి వెయ్యాలన్న ఉద్దేశం లోలోన వున్న స్త్రీలు ఈనాటి సమాజంలో వున్నా, దాన్ని ఆచరణలో పెట్టగల సాహసం వున్న వారు అరుదేమో. ఆ రాత్రల్లా జ్యోతిని గురించి ఆలోచించాను. సాహసించి, తెగించి. తనకి జేరినంతలో ప్రధానంగా తోచినవాటిని పొందేటందుకు కొన్ని సౌకర్యాలను త్యాగం చెయ్యాలన్న ఆధునిక తత్వం బాగా ఎముకలకి పట్టిన నవయువతులకు ప్రతినిధిలా కనిపిస్తోంది జ్యోతి. సౌందర్యంకోసం, సౌకర్యం త్యాగం చెయ్యడం నాగరికత అంటున్నారు. సౌందర్యాన్ని గాఢంగా ప్రేమించేవారు వుండడం అరుదుకాదు. తమచుట్టూవున్న వ్యక్తులు, వస్తువులు, తాము, ఎప్పుడూ అందంగా వుంటేనే. తమ ప్రాణం కుదుటపడ్డట్టుగా వుంటుంది. అట్లాంటి వారికి బట్ట, బొట్టు, జుట్టు, మాట, చూపు— అన్నీ అందంగా చేసుకోవాలి వారు. నలుగురూ చెప్పకోవాలి.

ఆ అందం వల్ల వారు దైనందిన జీవితంలో సాధించే ప్రయోజనం ఏమీ వుండదు—వారి మనస్సు బాగుంటుంది. అంతే. ప్రయోజనం ప్రసక్తితో మలినం కాని సౌందర్యాన్ని ఆరాధించినవారు సాధించే విలువలు కూడా లేకపోవొచ్చు. కాని వారి నిజస్వరూపం, ఉనికి అందంలోనే వుంటుంది, యోగి తపస్సు ద్వారా కాంతిని సాధించడంలో వున్నట్టు. యోగి తపస్సువల్ల ఇతరులకు సంక్రమించే ప్రయోజనం ఏమీ లేనట్లే, వీరి సౌందర్య సాధనకూడాను. జ్యోతి గాయకురాలు కాదు. కవయిత్రికాదు; నర్తకికాదు. తను తనుగా వుండటమే, తను సాధించిన ప్రయోజనం. ఇది సాధించడం అనుకున్నంత సుళువు కాదు. పైకి నలుగురితో పాటు. హేళనగా నవ్వేసినా, లోలోన ఆమెని అభినందించానని వొప్పుకోక పోవడం, నన్ను నేను వంచించుకోవడం అవుతుంది. ఆమెని ఆదర్శవ్యక్తిగా ప్రదర్శించడంలేదు నేను. గాఢంగా విశ్వసించి. అలవర్చుకొన్న ఆదర్శాన్ని అమలు జరుపుకోవడంలోగల శీలాన్ని అభినందిస్తున్నాను.

*　　*　　*

మరో రెండేళ్లు గడిచాకగాని జ్యోతి విషయం తెలుసుకొనే అవకాశం రాలేదు. నా మిత్రుడు రాజన్న కాలేజీలో జీతాలిచ్చే ఎకౌంటెంట్. అతనిభార్య రంగనాయకమ్మ. ఆమె చెప్పింది జ్యోతి వృత్తాంతం.

"మొగుణ్ణి విడిచేసిందిగా.''

"అవునవును. ఇదివరలో విన్నాను. భర్త క్రాపింగ్ నెరిసిందిట. నలుగురూ చెప్పకుని వెటకారం చేస్తూండడం సహించలేక విడిచేసిందని విన్నాను" అన్నాను.

"అవును. అందగత్తె. స్ఫురద్రూపి. బారెడుజడ. నెరిసిన క్రాపింగ్ చూసి స్నేహితులంతా ముసిలాణ్ణి కట్టుకుందంటున్నారు." అంది రంగనాయకమ్మ. ఆ వొక్క వాక్యంతో రంగనాయకమ్మ పట్ల నా గౌరవ భావం పెరిగింది. ఒక స్త్రీ మరో స్త్రీ అందమైందని వొప్పుగోటం నే ఎరగను.

"జుట్టు రంగు ఏదైతే ఏం? వైఖరి, మొహం-అసలువయస్సు చాట దంటారా?" అన్నాను.

"ఎందుకు చాటదు? నిక్షేపంలాంటివాడు కోదండ రామయ్య—చదువుకున్న వాడు, ఏదో ప్రాక్టీసుంది, బోలెడాస్తి—మంచి కుటుంబం—ఆమెని తృప్తి పరచడానికి రంగు వేసుగున్నాడుట. దానితో వొచ్చింది పేచీ." అని నవ్వుతూంది రంగనాయకమ్మ.

రంగనాయకమ్మ అందమైన మనిషే అనుకుంటా. ఇందాక చెప్పినట్లు, శాస్త్రరీత్యా కొలత బద్దతో చూస్తే. ఏ అవయవానికా అవయవం. అందంగా, క్రమంగా ప్రతి అవయవమూ ఏర్పడివుంది. కాని అదేం చిత్రమో. అవన్నీ కలిస్తే గొప్పగా వుండాలిగా? అల్లాలేదు. ఏదో తిరకాసుంది. నడివయస్సుతో వొచ్చే నిండుతనం, ఆమెకి వొక హుందాతనాన్ని కల్పించింది. కాస్తలో బెసికిపోయిన అందంతో చనువుగా వుండటం, నాకంత కష్టంకాదు.

"విడిచివేస్తే మాత్రం, ఫలానా వ్యక్తి భార్యగా ఆమెని స్నేహితురాండ్రు వెక్కిరించడం మాన్తారంటారా?''

"విడిచేసిందని మరీ చెప్పకుంటారు. నిజమే. కాని ఆమెకి అది అంత బాధగా తోచదు కాబోలు."

మధ్యలో అప్పుడే కాలేజినుండి వొచ్చిన రాజన్న అందుకున్నాడు.

అసలు సంగతి అదికాదు మాకాలేజీలో హిస్టరీ లెక్చరర్ మధుసూదనాన్ని ప్రేమించిందిట — గడుసేదో వుందిట. అదవగానే విడాకులిచ్చి వివాహం..."

'చాల్ చాల్లెండి' అంటూ భర్త మీద విరుచుకు పడింది రంగనాయకమ్మ. జ్యోతి ఆదర్శ వ్యక్తనీ, అట్లాంటి పని తలపెట్టదనీ, ఆ దంపతులిద్దరూ ఉత్తములనీ. ఏదో కారణాంతరాలవల్ల విడిపోయినా, మళ్లీ కలిసి తీరతారనీ, ఆవిడ ఉపన్యాస సారాంశం. నాకు రంగనాయకమ్మ వాదం నమ్మదగిందిగా వున్నా, వొప్పేసుకోడానికి మనస్సు చటుక్కున సిద్ధపడలేదు. ప్రతి వార్ని గురించి మంచిగా చెప్పేవారంటే నాకు మొదటి నుంచీ భయం.

"అయినా మీకెట్లా తెలుసు?"

"మా కాలేజీలో జరిగేవి నా చెవిని పడకుండా వుంటాయా. జ్యోతి కాలేజీలో చేరిందిగా, తను తీసుకొన్న సబ్జెక్ట్ హిస్టరీ. మధుసూదనం హిస్టరీ లెక్చరర్, కుర్రవాడు. ఈ మధ్యనే ఫస్టుగా ప్యాసై కాలేజీలో

చేరాడు. స్కాలర్‌షిప్ మీద ఇంగ్లండు కూడా పంపుతారుట.'' అన్నాడు రాజన్న.

కాని ఈ ప్రేమ ఉదంతం రంగ నాయకమ్మ అంగీకరించలేదు. భర్తని బాగా చివాట్లు పెట్టి. కంఠం దించి మాట్లాడేటట్లు చేసింది. ప్రేమ తాత్కాలికమైందనీ. దాని వల్ల పెద్ద ఉపద్రవం జరగదనీ ఆమెవాదం. కలరాక్రిమి చిన్నదే—కాని చాలా గడబిడ చేస్తుందంటాడు రాజన్న. వారిల్లా జ్యోతి విషయం తగవులాడుకొన్నా. వారిద్దరిమధ్య వున్న అన్యోన్యం, స్నేహం, నన్ను ముగ్ధుణ్ణి చేస్తుంది. ఒకరికొకరు అంతగా కావల్సి వచ్చినవారు తగవులాడుకోవడం, సంసార జీవితంలో మధుర ఘట్టాలలో వొకటి. అప్పట్లో జ్యోతి తొక్కిన కొత్త పంథాని ఎక్కువగా వితర్కించలేదు నేను. ఏమిటో చిత్రం, మరీ ఎక్కువ వితర్కించినా - అసలు వితర్కించక పోయినా జీవితం అర్థం కాదు.

మరో ఐదారు మాసాలు జరిగాక, ఈసారి మా మిత్రుడు రామం ద్వారా. మరి కొన్ని విషయాలు విన్నాను.

"మధుసూదనాన్ని ప్రేమించిందో లేదో నాకు తెలియదు. విడాకులిచ్చిన పిదప పెండ్లి చేసుకోవాలన్న సంకల్పం వున్నట్లు తెలుస్తోంది" అన్నాడు రామం. రామం కూడా ఆ కాలేజీలోనే పని చేస్తూ వుండడం వల్ల, అతను పోగుచేసిన భోగట్టాని తోసెయ్యకూడదు. పెండ్లి విషయం సంకోచం లేకుండా చెపుతున్నాడు రామం. కాని ప్రేమించిన విషయం చెప్పడంలేదు. ఆమె ఎవర్నీ ప్రేమించడం అతని కిష్టంలేనట్లు. రామం ఇంకా యువకుడే. సౌందర్యాన్ని చూసి ఆనందించ గలగడం యవ్వనానికే సాధ్యం అంటారు పెద్దలు.

"ప్రేమ లేకుండా పెండ్లి చేసుకుంటుందా జ్యోతి ?" అని అడిగాను.

"ప్రేమించి చేసుకున్న పెండ్లి కోరినట్లు పరిణమించ లేదు. వివాహం నెగ్గడంలో, బాహ్య స్థితిగతులకి, వంశ పారంపర్యా

"హా ! ప్రేయసీ, రాక్షసీ, పండగనాడుకూడా- పాతసరసమేనా ?"

సంక్రమించే విలువలకి. కూడా కొంత ప్రమేయం వుంటుందేమో. కేవలం ప్రేమించుకున్న వారి వ్యక్తిత్వాలపై ఆధార పడుతుందని అనలేం. ఈసారి ఆ పొరపాటు చెయ్యకుండా, బాహ్యస్థితిగతులను మాత్రం చక్కబెట్టుకొని, ఆ వివాహం ఫలితం ఎట్లాంటిదో చూడ సంకల్పించిందేమో తెలీదు"అన్నాడు కొంచం దిగులుగా రామం.

"అంత దిగులుగా చెబుతున్నా వేం ?"

"నవ్వొస్తుంది—జాలితో కూడుకొన్న నవ్వు సుమా."

"ఏం కథ?"

"చెప్తావిను. మధుసూదనం ఇంగ్లాండెళ్లి పొయ్యాడు—రెండు నెల లైంది. మేమంతా పార్టీకూడా ఇచ్చాం. విద్యార్థిని అవడం మూలాన, జ్యోతి పార్టీలో లేదు. ఆమెకు చెప్పకుండా వెళ్లాడుట."

"అదేమిటి. చిత్రంగా వుందే !"

"ఉత్తరానికి జవాబు కూడా లేదుట."

"ఎందుకో —"

నవ్వుతున్నాడు రామం.

"నాకు తెలీదు. కాని ఊహించగలను. పూర్తిగా ఊహ కాదుస్మా."

"చెప్పు, చెప్పు విన కుతూహల పడుచుంటి."

"జ్యోతి తలనెరిసిపోయింది. అందుకు" ఇద్దరం మౌనంలోపడ్డాం. ఎన్నో ప్రశ్నలు—లేచిపోయిన ప్రియురాల్ని వెదుకుతూన్నట్లు- వాటి వెనక వేగిరపడే అస్పష్టమైన సమాధానాలు.

"అదంతా. నాలుగైదు నెలల్లో జరిగింది. ఒక ఉదయం తలంటు పోసుకు అద్దం చూసుకుంది. చాలాభాగం తెల్లవెంద్రుకలే" ఇది విన్నాక. తలంటు పోసుగుని అద్దం చూసుకోవాలంటే భయమేస్తుంది.

"రంగు వేసుగుంటున్నారుగా ఇప్పుడు" అన్నాను.

"అది ఆమె కిష్టం లేదు. వాళ్ళ నాన్నకి కూడా చిన్నతనంలోనే వెంద్రుకలు నెరిసి పొయ్యాయిట. అది మొదటినుంచీ కుటుంబ పెద్దల శరీర వైఖరిట. అక్కడో తెల్ల వెంద్రుక. ఇక్కడో తెల్లవెంద్రుక కనబడటం మొదలెట్టి. క్రమంగా ఐదారు నెలల్లో చాలా భాగం తెల్లబడి పోయిందట. మధుసూదనం ఈ కారణంగా ఆమెనుండి పారి పొయ్యాడనుకో లేను—కాని, గమనించ

కుండా వుంటాడా? ఈ కారణంగా ఆమె భర్తను విడిచేసిందని అతనికి తెలియకుండా వుంటుందా?" రామం ఆలోచనలో పడ్డాడు. ఏ రకం ఆలోచనో నేనీమారు ఊహించలేక పొయ్యాను. జ్యోతి పరిస్థితికి జాలేసింది. వెంటనే ఆమె దగ్గరకెళ్ళి వోదార్చాలనిపించింది—ఈ క్షుద్రజగత్తు నుండి. ఆమెను దూరంగా ఏదో సౌందర్యసీమలో దిగవిడిచి రావాలనిపించింది—లక్ష్మణుడు, సీతాదేవిని వనంలో విడిచినట్లు. అంతగా సౌందర్యాన్ని కాంక్షించి, అది లోపించిన భర్తను త్యాగంచేసిన జ్యోతికే ఇది సంభవించడం. విధి వేసే కుప్పిగంతు లన్నింటిలోనూ హేయమైందిగా కనబడింది.

"నువ్వు జ్యోతిని చూశావా?" అన్నాను.

"చూడకేం. రోజూ చూస్తూనే వున్నాను."

"నే చూడ్డం వీలవుతుందా?"

"అవ దేమో ఇంగ్లండ్‌కి జ్యోతి ఏర్ మెయిల్ లెటర్స్ వ్రాస్తే, సమాధానమే లేదుట."

"నీకెట్లా తెలుసు?"

"అబ్దుల్‌ఖాదర్ అతని స్నేహితుడు—మా కాలేజిలో లెక్కల ప్రొఫెసర్‌లే. అతనికి వ్రాస్తూ, ఇంగ్లండ్ రాకుండా అక్కడే వుంటే చిక్కులో పడే వాడిననీ, అందుకుకారణం, అబ్దుల్‌ఖాదర్ వూహించగలడనీ, వ్రాశాడుట మధుసూదనం" అన్నాడు రామం.

"ఆ మాత్రానికే బెసికిపోయిన వ్యక్తి. ఆమె ప్రేమ పొందడానికి అర్హుడుకాదేమో' అన్నాను కాస్త రోషంతో.

"అట్లాగవుతే, కోదండ రామయ్య ప్రేమ పొందడానికి జ్యోతి అర్హురాలా?" అన్నాడు అంత ఆవేశంతోనూ.

ఇది చవకబారు ఎత్తి పొడుపులా ధ్వనించింది ఆక్షణంలో.

జ్యోతి ఒక ఆర్టిస్టు. ఇతరులకి అన్వయించే కట్టుబాట్లు, విలువలు, ఆర్టిస్టుకి అన్వయించవు. సంప్రదాయం అనే 'గ్లవ్స్'తో బంధచేతులను కప్పి ఆ చేతులతో ఆమెను ఆరాధించడం, పవిత్ర ప్రేమ శిఖరంపై మట్టికాలుపెట్టి మలినంచెయ్యడం అనిపించుకోదా—ఏమిటో ఇదంతా అర్థంలేని ఆవేశం.

"ఇంతకు చూడటం ఎందుకు వీలుపడదు?" అని అడిగాను.

"మధుసూదనం చూపిన విముఖత, నిర్లక్ష్యం ఆమెని గాయపరిచాయి. పరీక్షకి కూర్చోడం మానేసి, వాళ్ళవూరు వెళ్ళిపోయింది. చూడదగ్గ వ్యక్తి. ఆ తెల్లవెంట్రుకలు మెలితిప్పి కట్టిన ముడి, ఆమెకొక కొత్త శోభని, దర్జానీ ఆపాదించాయంటే నమ్మ. వృద్ధులలో తెల్లవెంట్రుకలు గమనించం మనం. జ్యోతిని ప్రతివాడూ తేరబారి చూడాల్సిందే."

అల్లా వర్ణిస్తుంటే రామం మొహంలో నేనెన్నడూ చూడని వొక కాంతిని, వికాసాన్ని చూడగలిగాను అనాడు. ఆమె స్మరణే అంతటి చైతన్యానికి కారణమైందంటే జ్యోతి ఆర్టిస్టు అనుకోడంలో నా తప్పేమీలేదు.

"అంతే ఆమెజీతం?—పర్యవసానం ఏమిటో?"

తనకేమీ పాలుపోనట్లు పెదవి విరిచాడు రామం.

"కోదండరామయ్య చాలా మంచివాడు" అన్నాడు రామం, రెండుమూడు నిమిషాలయ్యాక. అది అర్థంలేని నిర్వచనం. నాకు మంచివాళ్ళంటే ఎందుకో భయం; అందులోనూ చాలా మంచివాడంటే మరీ భయం. మంచివాడు—అనగానే స్వార్థరహితుడు. తనకేం జరిగినా పట్టించుకోడు, తబ్బిబ్బవడు; తనకి జరగనట్లు సర్దుకుపోతాడు. ఏమీచెయ్యడు; చర్యకి దిగడు, ఎంతగానో ప్రేమించిన సౌందర్యమూర్తి జ్యోతి, తనని విడిచిపోతే. ఏమీ చెయ్యలేదు. తనకి సంబంధం లేనట్లు—ఊరుకున్నాడు....అది నడివయస్సులో సంక్రమించే సద్బుద్ధతకాదు. అతని వయస్సు, ముప్ఫై ముప్ఫైమూడు దాటలేదు. అణిచేసి, విడిచేసిన శరీర శక్తులూరుకుంటాయా? ఎప్పుడో అప్పుడు, తిరుగుబాటు చేసి అతనిచేత ఏదో భయంకరమైన కార్యం చేయించి తీరతాయ. జ్యోతిని హత్య చెయ్యొచ్చు; ఆత్మహత్య చేసుకోవొచ్చు. సన్యసించ వొచ్చు, మధుసూదనాన్ని చంపొచ్చు.

నాగరికుడిలో పశుత్వం, ప్రాచీనత్వం విజృంభిస్తే ఏ విధంగా చెలరేగుతాడో ఎవ్వడూ చెప్పలేడు. అందుకనే నేటి సమాజంలో చాలామంచివాళ్ళంటే భయం నాకు.

"ఆమె తన దగ్గరకొస్తే కోదండరామయ్యకి ఏ అభ్యంతరమూ లేదు. ఎగిరి గంతేసి కౌగలించుకొని, స్వీకరించి. పువ్వులలో పూజించడానికి సిద్ధం. ఆమె పట్ల ద్వేషమూ, కోపమూ లేవట. నేరస్థురాలుగా పరిగణించడుట. క్షమించవల్సింది ఏదీ లేదుట. పరిస్థితులు, బాహ్యసౌందర్యం, ఆమెచేత ఆ పని చేయించినవి గాన, ఆమెలో 'వ్యక్తి' బాధ్యత లేదు. ప్రేమించినవ్యక్తి ఎలాంటిదైనా బెసికిపోక స్థిరంగా వుండే ప్రేమే ప్రేమ—అల్లా కాకపోతే ప్రేమకి అర్థంలేదుట." అని స్వగతంలా, క్లాస్‌లో లెక్చర్ ధోరణిలో చెప్పుకు పోతున్నాడు రామం. ఇదంతా రామం ఊహలో కల్పించిన వ్యాఖ్యానం గాని, నిజంగా కోదండరామయ్య అభిప్రాయాలుగా స్వీకరించలేకపోతున్నాను. నే నేమంత మంచివాణ్ణి కానేమో. అంతటి మంచితనం పట్ల నాకు విశ్వాసం లేదేమో. ప్రగల్భంతో ఆదర్శశిఖరానికి ఎగబాకే బడాయికోరైన ప్రతి మంచివాడూ, కుంటివాడని నమ్మేవాడినేమో; అలా భావించినందుకు. నా పైన నాకు గౌరవం సన్నగిల్లడమూ వుంది, మళ్ళా అదేమిటో!

"నీ కెలా తెలుసు?"

రామం ఉలిక్కిపడ్డాడు మంచులో నడుస్తుంటే పాదానికి నిప్పుకణం తగిలినట్లు.

"ఆమెకి ఉత్తరాలు వ్రాశాడు, కబురంపాడు; అత్తమామలతో చెప్పుకున్నాడు. అంతటి మంచి భర్తలుండరు."

భర్తగా మాత్రం అంత మంచివాడంటే నాకంత పేచీలేదు. అంగీకరిస్తాను. భర్తగా తన ధర్మం అల్లా నిర్వర్తిస్తుంటే, అతనెలాంటి వ్యక్తో వూహించి విలువలు కట్టగలను. కొంత మెరుగు. అమ్మయ్య అనుకున్నాను.

* * *

ఐదారు నెలల తర్వాత మళ్ళా రామంని కలుసుకున్నాను. ఆ రోజు పండుగ రాజన్న మమ్మల్ని ఇద్దర్నీ వారింటికి భోజనానికి ఆహ్వానించాడు. రంగనాయకమ్మగారి భోజనం అంటే నా కెంతో ఇష్టం. ఇద్దరం వెళ్లాం. భోజనాలయ్యాక తాంబూలం వేసుకునే తంతు జరుగుతోంది.

"మీకు జ్యోతిని చూడా లనుందా?" అన్నాడు రాజన్న.

"ఎందుకుండదు—ఆయన కింకా పెండ్లి కా లేదు గా" అంది రంగనాయకమ్మ కొంటెగా.

"అయిన వాళ్లకి చూడాలనుండ కూడదా?" అన్నాడు రామం.

"అసలు వాళ్లకే ఎక్కువుంటుంది—— కర్మ! పైకి ప్రకటించకూడదు. మా వార్ని చూడరాదు!" అంది రంగనాయకమ్మ.

"నన్నూ జతచెయ్యండి" అన్నాడు రామం. దానితో సంభాషణ ప్రమాదంగా మారే అవస్థ దాటింది. మళ్లా లెక్చరర్ ధోరణిలో మొదలెట్టాడు రామం,

"సంబంధం చూడ్డానికి వెళ్ళినవాడు— పెండ్లికూతుర్ని మాత్రం పరిశీలనగా చూస్తాడు. నిజానికి అది చాలదు. ఆమె తల్లిదండ్రుల్ని పరీక్షగా చూడాలి. పెండ్లికూతురు పెద్దయింతర్వాత, ఏ అవతారం దాలుస్తుందో, అమ్మా నాన్ననీ చూసి వూహించుకోవచ్చు. మన పూర్వులు అందుకే కుటుంబ సంప్రదాయం, చరిత్ర తెలుసుకోవాలని నిక్కచ్చి చేసేవారు. పెండ్లికూతురు కుటుంబంలో ఉన్మాదం, హిస్టీరియా, ట్యూబర్క్లోసిస్. నేరస్థుల నైజం. జైలురికార్డు, అవయవాల అవకతవక—మడతనాలుక, మెల్ల మొదలైనవి. ఇవన్నీ చూసి, నచ్చిన పిదప చేసుకోమని శాసించారు. అల్లాగే, చిన్నవయసులో తల నెరవడంకూడాను. పెండ్లికూతురు తలిదండ్రుల తల నలభయ్యో పడిలో నేనెరిస్తే, అమ్మాయి పైఖరికూడా అల్లానే అవుతుందని అంచనా వేసుకోవొచ్చు."

విరామంవొస్తే అందుకోడానికి సిద్ధంగా వున్న రంగనాయకమ్మ, విరామం రాకుండానే అందుకుంది.

"అమ్మాయిల మాట చెప్పారు— బాగానేవుంది. అబ్బాయిలమాటో? ఏ మేనమామనో, గుమాస్తానో తీసుకుని పెండ్లి చూపుల కొస్తాడు అయ్య. పెద్దయితే అతనిఅవతారం ఎల్లావుంటుందో వూహించే భాగ్యం అమ్మాయిలకి అక్కర్లేదే? మీరు అమలు జరపబొయ్యే శాసనంలో, పెండ్లికొడుకుతో బాటు పెళ్లిచూపులకి అతని అమ్మా నాన్నాకూడా వొచ్చితీరాలని వ్రాయించండి." రాజన్న, భార్య చమత్కారానికి నవ్వుతున్నాడు.

"పెండ్లికొడుకు రూపురేఖలు ముఖ్యం కాదని పెద్దలన్నదే గనక, ఆ తీర్మానం వుపసంహరించుగోడం మంచిది" అన్నాడు.

"అవునుమరి——పెద్దలకి చక్కదనం పట్టదు. అక్కర్లేదు. కాని కన్యకి కావాలి. పాపం నోరులేదు పైకి చెప్పరు. ఈనాడంటే కాస్తో కూస్తో చదువుకున్న ఆడది సాహసించి చెప్పగలుగుతోంది. కాని ఆమె ఘోష అమ్మానాన్నకి అర్థంకాదు. వాళ్లకి ఏవేవో కావాలి——చదువు, ఉద్యోగం, హోదా, ఆస్తి, విధవైన చెల్లెలు లేకపోవడం—వగైరా——"

అంటూంది రంగనాయకమ్మ—తాంబూలంతో ఎర్రబడిన ఆమె నోరు ఎంతో అందంగా వుంది. చెప్పాగా, దేనికది, చెవులు. ముక్కు, నోరు. కండ్లు, విడివిడిగా ఆకర్షణీయంగా వుంటాయి. అవన్నీ కలిస్తేనే ఏదో లోపించినట్లయిందని. మళ్లా అందుకుంది.

"మరోటి. తల్లి తండ్రి స్ఫురద్రూపులు అయికూడా, సంతానం కోతు లవడంలేదంటారా? అట్లాంటప్పుడు, పెండ్లిచూపులకెళ్ళినవాడు కాబొయ్యే అత్తగారి చక్కదనానికి మురిసిపోయి కూతురు మర్కటమ్మని కట్టుకోగూడదేమో!"

నా కీవాదమూ సబబుగానే తోచింది. కాబట్టి ఏమిటి చెయ్యాలి? లోపల వేసుకున్న ప్రశ్నకి సమాధానం ఎవరు చెబుతారు! వీటికి సమాధానం దొరకక, మతిపోయి. పెద్దలు, విధిపైనా, దైవంపైనా తోసేశారు. పెండ్లి పర్యవసానం. నాకిదిష్టంలేదు. వారు ఏరి కోరి చేసుకున్నదానికి వారే బాధ్యులు కావాలి. లేకపోతే నైతిక చింతనకి తావే లేదు——సమాజం కట్టుబాట్లేలేవు, సమాజంతో నిమిత్తంలేని ఏ కొద్దిమంది మేధావుల విషయం మినహాయిస్తే. ఉదాహరణకి... నా ఊహ తెలుసుకుని వాక్యం పూర్తిచేసినట్లు రంగనాయకమ్మ అనేసింది.

"జ్యోతివిషయం. ఎంచక్కా మొగుడి దగ్గరకి చేరింది."

ఆశ్చర్యం ప్రకటించాను. పూర్తిగా చెప్పమని కోరాను. కోరిక అక్కర్లేకుండానే చెప్పడానికి సిద్ధంగావుంది రంగనాయకమ్మ.

"జ్యోతికి వాళ్లనాన్న కొంత స్థలం వ్రాసిచ్చాడు. ఆ స్థలంకొని ఇల్లు కడదామని కోదండరామయ్య సంప్రదింపులు జరిపాడు. జ్యోతి అమ్మడానికి అంగీకరించింది. స్థలం తాలూకు కాగితాలు అవీ సంతకాలు పెట్టించి తీసుకెళ్లడానికి వాళ్ళ ఊరు వెళ్లాడు కోదండరామయ్య. ఆ రోజు జ్యోతికి జ్వరం తగిలింది. డాక్టర్ దేవేశ్‌రాజుని తనే తీసికెళ్ళి మందిప్పించాడు. ఆమెకి నయమైంది. రెస్టుగావుంటుంది, తనింటికి రమ్మని ఆహ్వానించాడుట. ఆమె సరేనందిట. అతని

ఔదార్యానికో, జ్వరం నిమ్మళించిన అవస్థలోనో. జ్యోతి ఏడ్చేసిందిట "

"భర్త భుజంపైన తల ఆనించి కన్నీరు కార్చింది—అనాలి—వెర్రిదానా" అని సవరించాడు. రాజన్న.

"భర్త భుజంపైన తల ఆనించి ఏడిస్తే ఏ మొగాడికీ పట్టదు—ప్రియుడి భుజంపైన ఆనించి ఏడిస్తే, కథలు, కావ్యాలూ అల్లుతారు—పెండ్లాం అట్లకాడ పోట్లకీ, రాచ్చిప్ప విసుర్లకీ తలలు బొప్పికట్టిన కవిశ్రేష్ఠులు" అన్నది రంగనాయకమ్మ.

అందరం నవ్వుతున్నాం. పోస్టుజవాను ఉత్తరాలు పడెయ్యడంతో అంతరాయం కలిగింది.

"ఇదిగో చూడండి" అని రాజన్న కవరు లోంచితీసి తన పేరవచ్చిన ఆహ్వానపత్రాన్ని మా ముందు పడేశాడు.

"చూడు. కోదండరామయ్య స్థలం కొని ఇల్లు కట్టేశాడు. రేపు గృహ ప్రవేశం—"

అందులో జ్యోతి, కోదండరామయ్య—దంపతులు తమ నూతన గృహం-'జ్యోతి' గృహప్రవేశానికి బంధుమిత్ర సమేతంగా రావాల్సిందిగా ఆహ్వానం. ఆ పత్రం ఆకర్షణీయంగావుంది. మొదటి పుట. రెండు తలుపులుగా. అవితెరవగానే 'జ్యోతి' అన్న అక్షరాలు, దానివెనక, మిగత వాక్యాలు.

"మీరు చూడాలనుకుంటున్నారుగా, మాతో మీరూరండి" అంది రంగనాయకమ్మ.

రామంకూడా, జ్యోతి చదివిన కాలేజిలో పనిచేస్తున్నాడు గనక. అతనికీ ఆహ్వానం వొచ్చివుంటుంది. కాని ఆహ్వానం లేనిదే నే నెల్లా వెళ్ళను ?

"బంధుమిత్రు లనుందిగా — ఫరవాలేదురా" అని రాజన్న నిక్కచ్చిచేశాడు. నిజంగా అంత నిక్కచ్చి అవసరంలేదు — ఎల్లానూ వెళ్ళాలనుంది.

ఆ మర్నాడు, నేను. రామం, రాజన్న దంపతులూ గృహప్రవేశానికి బైలుదేరాం. రామం, రాజన్న వొట్టిచేతులతో వెళ్ళకుండా ఏదేనా ఇవ్వడానికి నిశ్చయించుకున్నారు. నేనూ కొంత వేస్తాను — ముగ్గురం కలిసి, వెండి దీపం శమ్మా. ఇద్దాం — అన్న నా సలహా అంగీకరించారు.

సాయంత్రం ఆరు కావొస్తోంది. వొచ్చే జనం. పొయ్యేజనం. దీపాలు. కొత్త భవనం తాలూకు చిహ్నాలు, — సిమెంట్ బస్తాలు, ఇంకా అమర్చని గేట్లు. సున్నం, కోసిన కఱ్ఱ వోమూలగా, టెంట్ కింద కనిపిస్తూనే వున్నాయి. పాటకచ్చేరి సాగుతోంది.

జ్యోతి, కోదండ రామయ్య వేదికపద్ద కూర్చున్నారు. ఆమె తలంటు పోసుకుంది. పాపిట రెండుప్రక్కలా తెల్ల వెంట్రుకలు మెరుస్తున్నాయి. కోదండరామయ్య క్రాపింగ్ చూశాను. ఆశ్చర్యమేసింది. దాన్ని చర్చించే అవకాశం లేకుండా, నా మిత్రులిద్దరూ లాంఛనంగా తెచ్చిన దీపం శమ్మా ఇవ్వడం, అది స్వీకరించి, కోదండ రామయ్య కృతజ్ఞత చెప్పడం జరిగింది. రంగనాయకమ్మ వారికి నన్ను పరిచయం చేసింది. జ్యోతి నాకేసి ఆశ్చర్యంగా చూసింది. సంభాషణలేదు. అట్లాంటప్పుడు ఏమనాలో నాకు బాగా తెలియదు.

"రండి 'జ్యోతిని' చూద్దాం" అని రంగనాయకమ్మ కదలడంతో, అందరం లేచి, ఇల్లు చూడ్డానికి వెళ్ళాం. ఏ గదిలో కెళ్ళినా జనమే — పిల్లల పరుగులు, వంటసామాను

కలకలం, నీళ్ళు. కొబ్బరికాయలు. తమలపాకులు. — జనంతో నిండిన కొత్తిల్లు పధకం నాకు బోధపడదు. కోదండ రామయ్య. ప్లాను. కొలతలు, ఖర్చులు, ఇంకా ఏమేమి చెయ్యదల్చుకొన్నది — చెబుతున్నాడు. ఆ వర్ణనంతా పూర్తయ్యే అవకాశం లేదు. జడ్జిగారు, వారి సతీమణి రావడంతో, వారిని ఆహ్వానించేటందుకు 'జ్యోతి' భర్త వెళ్ళిపోయ్యారు మరొకాయన్ని వప్పగించి. ఆయన కొంత చెప్పి. మరొకర్ని వప్ప గించి వెళ్లాడు, ఇల్లు నాలుగుమూలలా చూసి. మండు వాలో అమర్చిన కుర్చీలు, బల్లల దగ్గరకు చేరుకుని, ఏర్పాటైన ఫలహారాలు సేవిస్తుండగా, జ్యోతికి ఆమధ్య జబ్బు నయం చేసిన, డాక్టర్ దేవరాజు చక్కా వొచ్చాడు. ఆయన రామంని ఎరుగును. సంభాషణతో మాకు కాలక్షేపం కలిగించాడు, మనంకూడా వెళ్ళి. సంగీత కచ్చేరి విందాం అంటూనే.

కోదండరామయ్యని దగ్గరగా చూసినక్షణంనుండీ నన్నొకప్రశ్న బాధిస్తూంది. దానికి సమాధానం డాక్టర్ చెప్పిన కబుర్లలో దొరికింది. కోదండరామయ్య క్రాపింగ్ నల్లగా వుంది. బాగా పరిశీలించి చూశాను. ఎక్కడా వొక్క తెల్ల వెండ్రుక కనిపించలేదు. జ్యోతి జుట్టు అక్కడక్కడ, ముందుభాగం, మధ్య భాగం, నెరిసింది — ముంగురులుగా నుదుటిమీద, చెవలమీదా మూగిన వెండ్రుకలుకూడా, దీపం వెలుగులో, స్ఫుటంగా. తెలుపుగా. నలుపుగా, కనిపించాయి.

ఈ డాక్టర్ చెప్పిన సలహా ప్రకారం చికిత్స జరిపితే. అతని క్రాపింగ్ నల్లబడిందా? అట్లాగవుతే ఆ చికిత్స జ్యోతికికూడా జరిపించ వచ్చుగా!

డాక్టర్ విశదీకరించాడు. ఏ చికిత్సా జరగలేదుట. రంగు వేసుకోలేదట. ఒక వయస్సులో చర్మంలో కొన్ని లోపించి, తాత్కాలికంగా వెండ్రుకలు తెల్ల

బడటం వుంటుందిట. సరైన పోషణ, తిండిలో జాగ్రత్త, వ్యాయామం, కుదుటపడిన మనస్సు-ఇవన్నీ సక్రమంగా వుంటే, మళ్ళా మామూలుగా నల్లబడతాయట. ఆ రకం మార్పు, వయస్సులో వొచ్చిన తెల్ల వెంట్రుకలకు వర్తించదుట. ఎండోక్రీన్ పాటరన్ హార్మోన్స్, ఫాలికిల్స్, మెటబాలిజమ్ పిగ్‌మెంట్.—ఏవేవో పదాలువాడి విపులీకరించాడు. అర్థమైనట్టు, తలలూపుతున్నాం.

అవుతే జ్యోతివిషయం?

రామం అడిగేశాడు.

డాక్టర్, చిరునవ్వు ప్రదర్శించి, మాట్లాడటం మొదలెట్టాడు.

"జ్యోతిజుట్టు మళ్ళా నల్లబడుతుం దనుకోను. ఆమె తలిదండ్రులకు నడివయస్సులోనే నెరవడం జరిగిందనుకుంటే జ్యోతికి కూడా అదే జరిగిందనుకోవచ్చు. అది కాక పోయినా, మానసిక ఆలోచన శరీరంపై ఛలాయించిన ప్రభావంవల్ల, అల్లా జరిగిందని నా నమ్మకం..."

"ఆ రకం బెంగ, మనోవ్యాధి వున్నవారందరిజుట్టూ, ముప్ఫైఏళ్ళ లోపుగానే నెరిసిం దనగలమా?" అన్నాడు రామం.

"అనలేం.. బాల్యంలో తన శరీరంపై ఆమెకి ఎక్కువ ఆకర్షణ వుండివుంటుంది- శరీరం అంతలోనూ ముఖ్యంగా జడ పే అమిత ఇష్టం అనుకుందాం. దానికేం జరిగినా భరించలేదు—ఊడడం, నెరవడం, వగైరా ఇబ్బందులు. అట్లాంటి దేదో తన జడకి జరుగుతుందన్న భయాన్ని, ఆమె మనస్సులోని అధోలోకంలోకి ఆదే 'లిబిడో' అంటె,—నెట్టివేసి వుండచ్చు.

భర్తజుట్టు నెరవడం, నలుగురూ చెప్పుకోడంతో ఆ దాచేసిన భయం, మళ్ళా పైకి వొచ్చి, శరీరాన్ని ఆవరించి, జుట్టుపై తన ప్రభావం చూపించి వుండాలి ఆ జుట్టు నెరవడంతో తన వ్యక్తిత్వంలో, జీవితంలో వొక లోపం స్థిరపడిపోయిందని గ్రహించుకుని, సమాధానపడి, మళ్ళా భర్తతోకాపురం కొనసాగించడానికి నిర్ణయించుకుంది. భర్త చాలా మంచివాడు. ఆమెపట్ల నిజమైన ప్రేమ గలవాడు. గతాన్ని దిగవిడిచి ప్రస్తుతాన్ని నిబ్బరించగలవాడు. హాయిగా రోజులు గడుస్తున్నాయి. అతని ప్రాక్టీసు పెరిగింది. ఆమెను చూడాలని వొచ్చేవారు లేకపోలేదు. వారి ఇప్పటి అన్యోన్యం చూసి అసూయని ఆప్యాయతగా మార్చుకుని, చూసి కుతూహలాన్ని తృప్తిపరచా లని వొచ్చేవారూ వున్నారు. బోలెడంత ప్రాక్టీసు పైగా అతని జుట్టు నల్లబడింది. దానితో జ్యోతి వ్యక్తిత్వంలో తికమకలు సర్దుకుని, సమాధానపడగల నిగ్రహశక్తులు స్థిరపడిపోయి, ఆమె జీవితానికొక విషాదఛాయని ఆపాదించాయనే అనుకుంటున్నాను" అన్నాడు డాక్టర్.

నాకో సందేహం వొచ్చింది.

"క్రమక్రమంగా, కొన్ని సంవత్సరాల పాటు నెరవాల్సిన తల, అంతా, వొక నెల లోగా నెరిసి పోవడం ఎల్లా జరిగిందంటారు?" అని అడిగాను.

"నెలకూడా అవసరం లేదు ఒక్క రోజులో నల్లజుట్టు తెల్లగా అయిపోవడం లేకపోలేదు. ఒక్క గంటలో కూడా ఆ మార్పు జరగొచ్చుట అదంతా ఆవేదన వొత్తిడి, ఆ పరిస్థితుల్లో శరీరంలో తట్టుకునే శక్తుల సమూహ బలం—వాటిపైన ఆధారపడుతుందంటారు. ఫ్రెంచి విప్లవంలో లూయీ చక్రవర్తి ఆయన సతీమణి మేరీ అంటాయినె—ప్రజల దౌర్జన్యానికి గురై తలలు పోగొట్టుకున్న వుదంతం ఎరుగుదురుగా. ఆ మేరీ అంటాయినె జుట్టు వొక్క రాత్రిలో తెల్లబడిపోయింది. అలాంటివి అరుదనుకోండి...."

ఇంకా చెప్పబోతుండగా, దీపాలు పొయ్యాయి.

ఎందుకో తెలియదు. ఒక్కసారిగా సందడి నిలిచిపోయింది. అంతటా నిశ్శబ్దం — గాత్ర పాట, వయలిన్ నిలిచి పొయ్యాయి. వొక్క మృదంగం మాత్రం కొనసాగుతూంది.

అందరం ముందుపైపుకు నడిచాం. కొందరు బ్యాటరీలైట్లు, సిగరెట్ లైటర్లు, అగ్గిపుల్లలు వేస్తున్నారు. ఎవరో కొవ్వొత్తులు వెలిగించి- వేదికపై వుంచారు. మేం హాల్లోంచి నడిచి కుడిపైపు గదికేసి వెళ్ళగా, జ్యోతి ఆగది తలుపుతీసి లోపలి కెళ్ళింది. దీపం శెమ్మా వెలిగించింది. ఆ చీకటిలో ఆమె కోల మొహం, జ్వాలలా వెలిగింది—నుదుట జ్వాల ఆకృతిలో ఎర్ర కుంకుమ, పాపిటమధ్య కుంకుమ, నుదుటిమీద మూగిన ముంగురులు, ఎర్రటి పెదవుల మధ్య తళుక్కుమన్న పళ్ళవరస ప్రేమాన్వేషణ విరమించిన చేపలలా సగం ముడుచుకున్న నేత్రాలలో దైన్యం. సిల్కుచీర పమిట మడతల వెనక స్ఫుటంగా కనబడే రొమ్ములు — చటుక్కున గాలికి శెమ్మాలో జ్వాల ఆరిపోయినా, చీకట్లో మరికొంతసేపు మెరసిన ఆ విషాద సౌందర్య దృశ్యం నే నెన్నడూ మరిచిపోను.

మానవ చరిత్ర ప్రారంభంలో నిర్ణీతమైన శారీరక శక్తులలో చిక్కుకుంది జ్యోతి—అందరిలాగే. ఒక్కసారి విప్లవం చేసి విముక్తికోసం పెనుగులాడింది. ఓడిపోయింది. శరీర శక్తులు జయించాయి. ఆ ఓటమి ఆమెకొక నిండుతనాన్ని, సంపూర్ణత్వాన్ని ఆపాదించింది. ఎన్నెన్నో నాగరికతలు విజృంభించి, పతనం చెందాయి—వెలిగి ఆరిన దీపాలవలె. ఆ అగ్నిజ్వాలలు కొండగుహలలో వేసిన నల్లకాల్పు మచ్చలు మాత్రం మిగిలాయి.

జుట్టు అకారణంగా తెల్లబడి, మళ్లా అకారణంగా నల్లబడిన కోదండరామయ్య అదృష్టవంతుడు. అతని జీవితం, లెక్కల పుస్తకం. లెక్కల ప్రశ్నలకి సమాధానాలు పుస్తకం చివరలో వుంటాయి. ఆ సమాధానం చూసి, ఆ సంఖ్య వొచ్చేలాగు ఏవో అంకెలు వేసిచూపి, సమాధానం సరైందిగా మార్కులు తెచ్చుకుని, ఉపాధ్యాయుణ్ణి మోసగించిన విద్యార్థిలాగు, అతను సమాధానం తెలుసుకున్నాడు—కాని అది ఎల్లా వొచ్చిందో తెలియదు. అది జ్యోతికి తెలుసు. అందుకే వారిద్దరూ అన్యోన్యంగా, ఆదర్శదంపతులుగా ఏకమైనారేమొ! ★